

İNSAN, DOĞA VE ÇEVRE

Doç. Dr. Yahya K. ZABUNOĞLU
Ank. Hukuk Fak. Kamu Hukuku Kür.
Ank. Üniv. Çevre Soruları
Araştırma Enstitüsü Müdürü

GEÇMİŞTEN GELECEĞE İNSAN, ÇEVRE VE ANADOLU

Çevrebilimsel yaklaşımın gelişmesi, son yıllarda birtakım yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şimdi insan-çevre optimum'undan, çevre bunalımından, bir çevre felsefesinden söz açıldığına tanıklık ediyoruz.

Bunun yanında, ülkelerin en geniş anlamda kalkınmalarını, çok daha dengeli bir toplumsal ortama kavuşmalarını sağlamak amacıyla ortaya konmuş toplumsal, iktisadi, siyasal çözüm yollarının tek başlarına yeterli olmadıkları, olamayacakları anlaşılmalı; değişik toplumsal yapı ülkelerin bilim adamları, insanla doğal çevresi arasında sürekli değişen ilişkinin çok yakından incelenmesinin kaçınılmazlığını vurgulamaya başlamışlardır. Çevrebilim yaklaşımı, insanın kendisine ve doğaya en geniş bir zaman-yer açısından bakmasını sağlayacak yeni bir felsefenin temel taşı olsa gerektir.

"Dünya tek bir ülkedir" düşüncesi gerçekleşecekse, bunun başlıca dayanaklarından biri çevrebilim yaklaşımı ve onun aracılığıyla elde edilecek bilimsel verilerin ortaya konması olacaktır. Biz bu yazı dizisinde insan-çevre ilişkilerini değişik açılardan ele almakla böyle bir gelişmeye küçük çapta da olsa katkıda bulunmaya çalıştık.

ANKARA ÇEVREBİLİM TOPLULUĞU
Adına
Yaman Örs, Berna Alpogut

Yeryüzünün en azından dört veya beş milyar yıl yaşında olduğu ileri sürülüyor. İnsan yaşamı ise, ancak bir milyon yıl öncesine vardırılabiliyor. Bu sayılar bir yana, insanoglu kuşkusuz, yeryüzünün yeni gelen konuklarını canlıları kümesini oluşturmakta... Ne var ki, yaşlı dünyanın bu yeni konukları, yeryüzünün başına gelmedik şey bırakmamış gibidirler. Bu gidişle insanoglunun yaşamını sürdürmesine yeryüzünün dayanacağı bile şüphelidir.

Oysa insanoglu, bilinçle davranabilmeye başladığı emekleme evrelerinden itibaren, doğanın ve yeryüzünün herşeyin anası olduğunu öğrenmiştir. Herşey doğadan, özellikle de topraktan gelir ve ona döner. "Sadık yarırmız, kara

topraktır". Gerçekten, doğayı ve toprağı unuttugumuzda, yaşam güçleşir, belki de bir gün gelir, olanaksızlaşabilir... Bu noktada karşımıza şu iki temel çelişkinin çıkması ilginçtir.

İnsanoglu, kendisini bildi bileli, doğaya egemen olma çabası içindedir. İnsan yaşamı, belki de bu egemenlik savaşının onun tarafından kazanılmasına bağlı idi. İnsanoglunun, doğa güçlerinin, en azından bir büyük bölümüne egemen olabildiği söylenebilir. Kuşkusuz, insanın tüm doğa güçlerini yendiği söylenemeyeceği gibi, onun doğanın sırlarını bütünüyle çözdüğü de ileri sürülemez. Önemli olan ise, bu savaş, çatışma içinde doğanın kendisinin ne olduğudur. Öyle görünüyor ki, doğa-insan çatışmasında, insanın

başarısı yanıltıcıdır; salt görünüsel bir başarıdır bu.... Ortada, insanoglu için öyle pek övünülebilecek bir başarı yoktur: iyice yaşlanmış, çok yıpranmış ve asil önemlisi iyice kirlenmiş bir dünyaya egemen olmak hüner değildir.

Öte yandan, bu yaşlı dünyanın, bir kaç kuşak sonra, insanogullarına ayakta durmalarına yetecek kadar bile yer veremeyeceği ileri sürülmektedir. Dahası var: Bir kısım bilim adamlarına göre, insanlığın kullandığı enerji kaynaklarından oluşan ısının, çok yakın bir gelecekte, dünyanın bir yılda güneşten aldığı ısı enerjisine eşit olması kaçınılmaz bir sonuçtur, bu sonuç, başka ve hiç istenmeyen, tehlikeli sonuçların da başlangıcı olabilecektir.

Kısacası, doğa-insan çatışmasına artık bir son verme zamanı gelmiştir. Doğa, artık korunacak bir varlıktır ve insanlık bunu görmek ve anlamak zorundadır. Doğayı fethetmekten, yıpratmaktan ve asil önemlisi onu daha fazla kirlenmekten artık vazgeçmelidir.

Toprak, su, hava ile yeryüzünün bu temel kaynaklarında doğanın ve insan elinin yarattığı bütün değerler, çevremizi oluşturuyor, diyebiliriz. Bugün, en geniş ve genel anlamı ile çevre, içindeki tüm değerleri ve varlıkları ile birlikte, yine insanın geliştirdiği korkunç silahların kullanılması sonucunda yokedilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Yirminci yüzyılın son çevreğinde, insanlığın yüzyüze geldiği en büyük tehlike işte budur.

İkinci temel çelişki ise şöyle özetlenebilir: İnsan, bütün ile yoketme tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı yeryüzünü, bir yandan da kirliliğinden arındırmak, korumak çabalarına girişmiştir. Soruna bu ikinci çelişkinin getirdiği komüda bakıldığında, çevrenin korunması, temizlenmesi, arındırılması, herşeyden önce, dünya egemenliği adına onu yoketmeye kalkışabilecek anlayışların silinmesine veya en azından dizginlenmesine bağlı görünmektedir. Genel olarak uluslararası gerginliği azaltma çabalarının, özde ise nükleer silahların denetimi girişimlerinin çevre ve doğaya varan uzantıları bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Öyle ise diyebiliriz ki, dünya egemenliğinden vazgeçmek, bu amaçla yola çıkıldığında onun yok olacağı bilincine varabilmek, en büyük ve yaşamsal çevre sorununun çözülmesi demek olacaktır.

Daha somuta inerek, insanla çevresi arasındaki ilişkilerden oluşan ve çevre sorunları adını verdığımız bir sorunlar kümesi ile yüzyüze bulunduğumuzu yadsıyamayız. Su, toprak ve hava kirliliği, bu kaynakların korunması, kirlilik ve bozulmaların dayanılabilen sınırlarının saptanması, sağlıklı çevre, nüfus patlaması ile çevre sorunlarının aldığı yeni boyutlar, çözüm yollarının aranması, izlenecek stratejiler, bu sorunların ekonomik, siyasal ve hukuki çözümlenmeleri ve akla gelebilecek daha bir yığın sorun... Bu sorunlar giderek çoğalıyor; yenileri ortaya çıkıyor;

eski sorunların önemleri artıyor. Hatta bu sorunlar giderek evrensel boyutlara ulaşıyor. Uluslararası ilginç ötesinde, birlikte, ortak çözümler bulma gereksinimi, giderek ortak kanılar haline alıyor. Ne var ki, çevre sorunlarının karmaşıklığı, çok yönlü ve boyutlu olması, çözümlerini de güçleştiriyor. Acaba çevre sorunlarının çözümünde yardımcı olabilecek elverişli bir hareket noktası saptanabilir mi?

Çevre sorunlarının temelde, doğasal ve aynı yoğunlukta olmak üzere toplumsal olma yanları belirgindir. Doğa-toplum çatışmasının karşımıza çıktığı en duyarlı alanların başında yer alır çevre sorunları... Bu açıdan bakıldığında, çevre sorunlarına, doğa bilimleri ile toplum bilimlerinin ortak ve aynı amaca yönelik çabaları ile çözümler getirilmesini beklemek yerinde olacaktır. Gerçekten, akıllara durgunluk veren gelişmişlik düzeylerine doğru tırmanan teknolojinin yardımı ile azmanlaşan endüstri, en önemli boyutlarda doğa bozulması, doğal dengenin istenmeyecek bir biçimde etkilenmesi, kirlenme ve benzeri biçimlerde çevre sorunlarına neden olurken, bu sorunların çözümleri de yine teknoloji ile endüstriden bekleniyor. Kısacası, teknoloji ile endüstrinin, çevre sorunlarını arttırmaktan mı, azaltmak ve çözmekten mi yana olduğu pek bilinmiyor. Öte yandan, çevre sorunları toplumsal yaşamı derinden etkiliyor, değiştiriyor. Kaldı ki, bir kısım çevre sorunlarını, doğrudan doğruya toplumsal yaşamın getirdiği sorunlar saymamız gerekebilir: Nüfus hareketleri, yanlış kentleşme ve yanlış arazi kullanımı v.b. gibi.... Bütün bunlar bizi ister istemez şu sonuca götürüyor. Bugün, doğa bilimleri ve teknolojinin önerdiği çözümlerle, toplum bilimlerinin verileri ve onların getirdiği çözüm önerilerinin başarılı bir sentezi sağlanmadıkça, çevre sorunlarının jstesinden gelmesine olanak bulunamayacağını bilincine varılmıştır. Açıkcası, çevre sorunlarının toplumsal boyutunun, ekonomide başta olmak üzere, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, etnografi, antropoloji, ve hukuk açısından aydınlığa kavuşturulması zorunlu bulunmaktadır. Bu sonuçla ilgili olarak, bir adım daha ileri giderek, şunu söylemek olanağı var: Toplum bilimlerinin çevre sorunlarına çözüm getirme çabaları da, birbirinden bağımsız girişimler olarak düşünülmemelidir. Örneğin, hukuksal açıdan çevre sorunlarına bakıldığında, sorunu hukuksal düzenlemenin geleneksel kalıpları, ilke ve kuralları içinde çözümler getirmenin ötesinde, yeni kalıplar, ilke ve kurallar bulmak biçiminde ele almak gerekebilir. Daha somutta yeni sorumluluk ilkeleri, hukuksal çözüm yolları, koruyucu hukuksal önlemler ve benzerleri yaratılabilir.

Bütün bu girişimlerde bulunulurken, çözüm önerilerinin ve bunlar içinde ver alan hukuksal düzenlemelerin bir yandan ekonomik maliyet analizlerine öte yandan, giderek evrenselliğinin iyice bilincine varılan doğa etiğine ve ortak değerine vardırdığı da unutulmayacaktır. Çevre sorunlarına, baskın yanı hukuksal nitelikli olacak yeni bir yaklaşımla ve en geniş açıdan bakabilmelidir.